

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟΥ

Αντώνης Λιοδάκης
Ψυχίατρος, Θ.Ψ.Π.Χανίων

*«Κι όμως, Δημήτρη, ξανά πίσω
δεν πρέπει να γυρίσουμε.
Χρέος μας είναι πια να μη γυρίσουμε.»*

Μανώλης

Αναγνωστάκης

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι το τοπίο στα Ελληνικά Ψυχιατρεία αλλάζει άρδην. Συσσωρευμένα χρόνια αιτήματα της ψυχιατρικής κοινότητας μπαίνουν σε μία δυναμική πορεία υλοποίησής τους. Οι ψυχιατρικές αντιλήψεις αλλάζουν, η Ελληνική κοινωνία τροποποιεί την στάση της απέναντι στην ψυχική νόσο και το κοινωνικό περιεχόμενο της Ψυχιατρικής βρίσκει εφαρμογή. Οι επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας καλούνται να σταθούν ενεργητικά σ' αυτές τις εξελίξεις και να αναδιατυπώσουν τον ρόλο τους και την συμμετοχή τους.

Όλα τα παραπάνω περνούν μέσα από το Εθνικό και Ευρωπαϊκό - όλα τα προγράμματα πλέον είναι Ευρωπαϊκά - πρόγραμμα «ΨΥΧΑΡΓΩΣ». Για πρώτη φορά έχουμε έναν κεντρικό σχεδιασμό στην Ψυχική Υγεία με έναν ορίζοντα 10ετίας και με συγκεκριμένα βήματα και στάδια. Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» αποτελεί μονόδρομο κοινωνικής πολιτικής στον χώρο της Ψυχικής Υγείας και δεν είναι υπόθεση απορρόφησης κονδυλίων όπως εσκεμμένα πολλοί θέλουν να το βλέπουν. Βέβαια τα κονδύλια υπάρχουν – αλίμονο αν δεν υπήρχαν – και το ζητούμενο είναι να αξιοποιηθούν στην σωστή κατεύθυνση συρρίκνωσης και κατάργησης των Ψυχιατρείων και στην ανάπτυξη νέων εναλλακτικών δομών Ψυχικής Υγείας, τόσο στεγαστικών όσο και επαγγελματικών. Με άλλα λόγια να δημιουργηθούν όλες οι προϋποθέσεις μη ύπαρξης των Ψυχιατρείων.

Αν δούμε συνολικά τον Ν.2716/1999 περί «Ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας» και τον συνδέσουμε με το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» θα διαπιστώσουμε τις μεγάλες προοπτικές που ανοίγονται σήμερα. **Οι νέες δομές Ψυχικής Υγείας που περιγράφονται, η Ειδική Επιτροπή Ελέγχου και Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές και οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) συνιστούν θεμελιώδεις καινοτομίες στα Ελληνικά ψυχιατρικά πράγματα.** Έτσι, ενώ σε νομικό επίπεδο έχουμε ένα πλαίσιο δράσης, καλούνται οι άνθρωποι της Ψυχικής Υγείας να δώσουν νόημα και περιεχόμενο σ' αυτό το πλαίσιο και να αναλάβουν πρωτοβουλίες και ευθύνες.

Η κοινωνική πολιτική στον χώρο της Ψυχικής Υγείας

Είναι γνωστή η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους σήμερα. Η φιλελεύθερη οικονομία, η οικονομία της αγοράς και η παγκοσμιοποίησή της αποτελούν κυρίαρχα φαινόμενα με όλες τις επιπτώσεις τους στην ανεργία, στο ασφαλιστικό, στην

αστικοποίηση, στην εξαθλίωση της αγροτικής παραγωγής, στην ανασφάλεια, στην ποιότητα ζωής κ.λπ.

Ένα από τα τελευταία ερείσματα αντίδρασης συνιστούν οι δυνάμεις της κοινωνικής οικονομίας που δειλά εμφανίζονται σαν ένας τρίτος πόλος της οικονομίας και μέσα απ' αυτόν θα δημιουργηθεί μία νέα οικονομική πραγματικότητα. Απέναντι στα αδιέξοδα της άγριας οικονομίας της αγοράς και του κρατισμού, η κοινωνική οικονομία αποτελεί μία ελπίδα για τον σημερινό άνθρωπο.

Έτσι σήμερα έχουμε μπροστά μας νέα μοντέλα λειτουργίας της κοινωνίας και των κοινωνικών δομών, νέα δεδομένα τεχνολογικά στην εκπαίδευση, στην εργασία, στην υγεία.

Το πρόγραμμα «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» και ιδιαίτερα οι ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. που ακόμη δεν έχουν δημιουργηθεί, σχετίζονται άμεσα με την κοινωνική οικονομία και αποτελούν την μόνη και αναγκαία συνθήκη του τέλους των Ψυχιατρείων. Βέβαια, το τέλος των Ψυχιατρείων έχει να κάμει και με οικονομικούς-διαχειριστικούς λόγους, αλλά και με κοινωνικούς-θεραπευτικούς. Τουλάχιστον τους τελευταίους ας μην τους παραβλέπουμε.

Μέχρι χθες - ίσως και σήμερα - η αντίληψη ότι η θέση του ψυχικά πάσχοντα βρίσκεται στο Ψυχιατρείο και μόνον, ήταν κυρίαρχη. Αυτό δημιουργεί ένα αρνητικό κοινωνικό στερεότυπο για τον ψυχικά πάσχοντα που τον στιγματίζει και τον περιθωριοποιεί. Ακόμη, ταυτίζει την άσκηση της ψυχιατρικής με το μη ιάσιμο, το αναποτελεσματικό και την «φυλακτική» αντίληψη.

Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» προτείνει ένα νέο «ήθος» και για τον ρόλο των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα των ψυχικά πασχόντων, με άλλα λόγια περισσότερη αυτονομία και αυτοδιαχείριση. Όροι απαραίτητοι για την δημοκρατική ψυχιατρική.

Το ξεπέραςμα του Ψυχιατρείου

Η εφαρμογή του προγράμματος «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» εδώ και ένα χρόνο έχει δώσει τα πρώτα θετικά αποτελέσματα. Από τους 55 ξενώνες και οικοτροφεία της πρώτης φάσης του προγράμματος λειτουργούν σχεδόν όλοι πλην ελαχίστων. Στην Κρήτη λειτουργεί το σύνολο των δομών που σχεδιάστηκαν (6 ξενώνες και 1 οικοτροφείο). Η αποσυμφόρηση των Ψυχιατρείων είναι πραγματικότητα. Οι τοπικές κοινωνίες ξεπερνούν σιγά-σιγά τις όποιες φοβίες και ενδοιασμούς και εξοικειώνονται με τον ψυχικά πάσχοντα. Πάνω από 50 γειτονιές της Ελλάδας δημιουργούν νέες δυνάμεις κοινωνικής αλληλεγγύης και συνύπαρξης. Από παντού έρχονται μηνύματα αποδοχής και συνεργασίας. Οι ίδιοι οι ένοικοι των ξενώνων διαμορφώνουν μία νέα ζωή, ξεδιπλώνουν αστείρευτες δυνατότητες και ευαισθησίες και δημιουργούν μία νέα πραγματικότητα πολύ διαφορετική εκείνης του εγκλεισμού, της απομόνωσης και της εγκατάλειψης του Ψυχιατρείου.

Η Ελλάδα μέσα απ' αυτήν την πρωτοβουλία, με τις ιδιαιτερότητες που εμπεριέχει, **ξεπερνά ολοκληρωτικά και καθοριστικά πλέον την τραυματική εμπειρία της Λέρου, συμβάλλει στις νέες ψυχιατρικές πρακτικές και ισχυροποιεί πρωταγωνιστικά την θέση της στην ψυχιατρική συζήτηση στην Ευρώπη.** Αυτό δεν είναι υπερβολή αν αναλογισθεί κανείς ότι οι καλές πρακτικές στον χώρο της Ψυχικής Υγείας σπανίζουν και στην Ευρώπη.

Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» δεν είναι ένα κυβερνητικό πρόγραμμα. Όλες οι πολιτικές δυνάμεις κατανοούν ή οφείλουν να κατανοήσουν τον εθνικό του χαρακτήρα και την κοινωνική του διάσταση. Οι μαχόμενες δυνάμεις της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης

καλλιέργησαν το έδαφος για μια τέτοια πολιτική στον χώρο της Ψυχικής Υγείας. Ξεπερνώντας τις όποιες τεχνοκρατικές αγκυλώσεις και τα όποια αντιπολιτευτικά σύνδρομα κοινωνικής διαμαρτυρίας θα δώσουμε υπόσταση στο εγχείρημα του «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» ως η τελευταία ευκαιρία. Δεν αποτελεί παράδοξο ότι κάθε καινούργια ιδέα αντιμετωπίζει πολλές επιφυλάξεις και πολλές δυσκολίες. Δυστυχώς για το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» υπάρχουν πολλοί στην ψυχιατρική κοινότητα που ούτε το κατανοούν ούτε το συμμερίζονται. Αντιθέτως το υποβαθμίζουν και το υπονομεύουν. Πως είναι δυνατόν αυτοί οι ίδιοι να έχουν θέσεις ευθύνης στο «ΨΥΧΑΡΓΩΣ»; Αντί να σιωπούν διεκδικούν όλο και περισσότερο ρόλο; Οι καιροσκόποι υπάρχουν και θα υπάρχουν πάντα.

Όμως το καινοτόμο και κοινωνικό περιεχόμενο της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης μέσα από το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» αντιπαλεύει την ασυλιακή εντροπία, την δημοσιούπαλληλίστικη νοοτροπία-βλακεία που εγκλωβίζουν την ψυχιατρική κοινότητα σε αδράνεια και σε ουδετερότητα. Προτάσσει την διαθεσιμότητα, την έμπνευση, το μεράκι, το «μαθαίνω από τους ασθενείς» σαν δομικά στοιχεία μίας νέας ψυχιατρικής παρέμβασης, που ανατρέπει τα ψυχιατρικά κατεστημένα και ενισχύει τις διεργασίες υποδοχής και αποδοχής του ψυχικά πάσχοντα.

Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» αμφισβητεί την ψυχιατρική εξουσία, αδιαφορεί για τις πελατειακές σχέσεις και την ιδιοκτησιακή αντιμετώπιση των ασθενών και επόμενο είναι να θίγονται και να αντιδρούν αυτοί που την έχουν. Όσο λιγότερη η ψυχιατρική εξουσία, τόσο μεγαλύτερη η ψυχική υγεία των ανθρώπων. Ιδιαίτερα οι χρόνιοι ψυχικά πάσχοντες έχουν υποστεί κατά κόρον πάνω τους την ψυχιατρική εξουσία. Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» έρχεται σαν μία νέα «ηθική θεραπεία» να αποκαταστήσει τα χρόνια ασυλιακά «αμαρτήματα» που διαπράχθηκαν εις βάρος τους.

Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» στην Κρήτη

Είναι γνωστό ότι το Θ.Ψ.Π.Χ. είχε αναλάβει όπως και όλα τα Ψυχιατρεία της χώρας, την υλοποίηση της πρώτης φάσης του προγράμματος. Είχε δεσμευθεί να συντονίσει τα Γενικά Νοσοκομεία των υπόλοιπων Νομών (Γ.Ν.Ν.Ρεθύμνου, Βενιζέλειο, ΠΕ.ΠΑ.Γ.Ν.Η. και Γ.Ν.Ν.Αγ. Νικολάου) και να λειτουργήσει 6 ξενώνες και 1 οικοτροφείο στην Κρήτη. Αυτό το έργο δεν ήταν ούτε εύκολο ούτε λίγο, κυρίως από διοικητικής πλευράς.

Παρά τις πολύπλευρες δυσκολίες που εμφανίσθηκαν - ιδιαίτερα δυσκολίες συνεργασίας με τα Γενικά Νοσοκομεία που για πρώτη φορά ασχολούνταν με θέματα Ψυχικής Υγείας - σήμερα λίγους μήνες πριν την ολοκλήρωση της πρώτης φάσης, λειτουργούν και οι 7 δομές του προγράμματος. **Όλοι οι Νομοί της Κρήτης φιλοξενούν μία νέα γι' αυτούς δομή Ψυχικής Υγείας. Οι μικρές αντιδράσεις στην τοπική κοινωνία ξεπεράσθηκαν και οι ξενώνες λειτουργούν με μεγάλη επιτυχία.** Οι ένοικοι σιγά-σιγά οργανώνουν την ζωή τους με το καινούργιο προσωπικό και με πολλές κοινωνικές δραστηριότητες. Είναι συγκινητικές οι στιγμές που συναντά κανείς στους ξενώνες που υποδηλούν την καινούργια ζωή χωρίς επιστροφή.

Έτσι, δημιουργούμε τις προδιαγραφές για την β' φάση του «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» που προβλέπεται ακόμη πιο δυναμική, ακόμη πιο ενθουσιώδης.

Οι τελευταίες δημοσιεύσεις στον τοπικό τύπο δεν είναι παρά τα «λογικά» παραλειπόμενα αυτού του μεγάλου και επιτυχημένου σχεδίου. Η «φιλολογία» γκρίνιας υποκρύπτει μία προσωπική αδράνεια, ενός ασφαλούς παρατηρητή και η «θεωρητική» κριτική συνιστά ένα άλλοθι ενός επισφαλούς συνομιλητή. Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση αποτελεί καθημερινή πρακτική δοκιμασία και δεν

είναι μόνο ένα θεωρητικό μόρφωμα το οποίο το κατέχουμε ή δεν το κατέχουμε. Τα ποικίλα «υπονοούμενα» παραπέμπουν σε μικροψυχίες και μικροεγωτισμούς.

Οι εργαζόμενοι στο Ψυχιατρείο, ιδιαίτερα της Ιατρικής Υπηρεσίας οφείλουν να ξεπεράσουν τις «αμφιθυμίες» τους, να «συναντήσουν» το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» που ούτε τους παραμερίζει, ούτε τους καταργεί, αλλά αντίθετα τους αναβαθμίζει, δίνοντάς τους στο νέο εργασιακό περιβάλλον, μία ουσιαστική και θεραπευτική θέση που και την αξίζουν και την δικαιούνται.

Οι ψυχίατροι, που στο σύνολό τους κρατούν μία επιφυλακτική στάση απέναντι στο πρόγραμμα αρχίζουν να συνειδητοποιούν τις μεγάλες αλλαγές που θεμελιώνονται, τις μεγάλες προοπτικές που ανοίγονται. Οι ασθενείς που έχουν προγραμματισθεί για τους ξενώνες της Α΄ φάσης θα πρέπει να μεταφερθούν **άμεσα** στους ξενώνες και οι ευθύνες γι' αυτό βαρύνουν αποκλειστικά τους ψυχιάτρους και τον επιστημονικά υπεύθυνο του προγράμματος.

Η Β΄ φάση υλοποίησης του «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» που ακόμα δεν έχει αρχίσει, ολοκληρώνει ουσιαστικά το πρόγραμμα συρρίκνωσης του Ψυχιατρείου. Έχει διασφαλισθεί η χρηματοδότησή της από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Προβλέπεται η λειτουργία ακόμη περισσότερων ξενώνων και το σπουδαιότερο προβλέπεται η λειτουργία των νέων δομών Ψυχικής Υγείας (όπως Ψυχιατρικοί Τομείς Γενικών Νοσοκομείων και Κέντρα Ψυχικής Υγείας).

Το «εναπομείναν» Ψυχιατρείο, 60 περίπου κλινών που δεν θα έχει πλέον κανένα χρόνιο ασθενή, προτείνεται να λειτουργήσει ως Γ΄βάθμια δομή Ψυχιατρικής Περίθαλψης στην Περιφέρεια Κρήτης, με Κέντρο Ερευνών για την Ψυχική Υγεία, με Ψυχιατρική Νοσηλευτική Σχολή και με άμεση σύνδεση με την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Σήμερα, μπροστά στην οργάνωση της Β΄ φάσης του «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» και τις αυξημένες ευθύνες όλων μας, τα Γενικά Νοσοκομεία της Κρήτης δείχνουν μεγαλύτερη συναίνεση, οι τοπικές κοινωνίες έχουν αποβάλλει σε μεγάλο βαθμό τους ενδοιασμούς τους, οι γραφειοκρατικοί μηχανισμοί είναι πιο ευέλικτοι (προμήθειες, επίτροποι κ.τ.λ.) και οι εμπειρίες των νέων επαγγελματιών Ψυχικής Υγείας είναι σημαντικές.

Εμείς, οι εργαζόμενοι στο Ψυχιατρείο, νιώθουμε ευτυχείς που ζούμε και συμβάλλουμε σ' αυτές τις θεμελιακές αλλαγές μετασχηματισμού του Ψυχιατρείου από ένα Άσυλο σε ένα ειδικό Νοσοκομείο Γ΄βάθμιας περίθαλψης, αλλά και νιώθουμε καθημερινά την ιδιαίτερη ευθύνη που εμπεριέχουν αυτές οι αλλαγές.

Το «ΨΥΧΑΡΓΩΣ» μας προσφέρει αυτήν την ευκαιρία, να μιλήσουμε για το τέλος του Ψυχιατρείου.

Χανιά 6 Ιουνίου 2001